
KO JE NARUČILAC DUKLJANINOVA KRALJEVSTVA SLOVENA?

Aleksandar Radoman

In the vast existing literature on the Chronicle of the Priest of Doclea “The Kingdom of the Slavs” the question of a person who ordered the chronicle is addressed only marginally. The issue has been treated mainly in relation to determining the time of creation of the chronicle or attempts to identify its author. By analysing the text of the chronicle, the author of this paper suggests the possibility that it was Prince Radoslav of Doclea who ordered the creation of the chronicle in the mid-twelfth century, wanting to justify the reasons for survival of the Doclean church and state, as well as his dynastic rights to the throne of Doclea.

U danas gotovo nepreglednoj literaturi o hronici *Kraljevstvo Slovena* Popa Dukljanina pitanje naručioca spisa tretirano je tek uzgredno. O mogućem naručiocu hronike pisano je uglavnom u vezi s vremenskim određenjem nastanka spisa ili s pokušajima da se identifikuje njegov autor. Ako uloženi naponi oko analize hronike, kako je to konstatovao još N. Radojčić¹, i nijesu dali adekvatne rezultate, što se očituje u odsustvu opšteprihvaćenih sudova za bilo koji od problema ispitivanih u vezi s hronikom – od datacije, naziva, žanra, autorstva do kompozicije i intencija spisa – ipak se mora konstatovati da problemu naručioca spisa,

¹ Nikola Radojčić, *O najtamnijem odeljku Barskog rodoslova*, Narodna knjiga, Cetinje, 1951, str. 5.

s obzirom na važnost toga pitanja u kontekstu srednjovjekovne historiografije, nije ni posvećeno dovoljno pažnje.

U novije vrijeme kritičkim izdanjem hronike Tibor Živković je pokušao da odgonetne cijeli niz otvorenih pitanja, uključujući i ono vezano za naručioca spisa. On polazi od utemeljene premise da srednjovjekovna istorijska djela uvijek imaju nekog naručioca iz redova visokih ličnosti, mahom vladara, te veli: „Istorija u srednjem veku nije samo literarno delo, već, češće, političko oruđe. U izmišljenim genealogijama, događajima i delima, neko može da slavi jednu dinastiju ili plemićku porodicu, a unizi ili loše prikaže protivničku. Srednjovekovni pisac jedne istorije ne ispituje *šta je istina*, već *šta je on mislio da je istina*, odnosno *šta je poželjna istina* za njega ili naručioca njegovog dela.“² Nažalost, Živković je pošavši od tačne premise nastavio u metodološki neprihvatljivom smjeru, selektivno analizirajući izvore, fabrikujući nove bez ikakva utemeljenja i formulišući zaključke na osnovu analitičkoga učitavanja.³ No uprkos činjenici da je takvim postupkom obezvrijedio svoj ukupni istraživački napor, izvjesno je da neka njegova zapažanja, poput ovoga da je za cijeli niz pitanja o hronici od velikoga značaja identifikovati njegova naručioca, pošeduju nesumnjivu heurističku vrijednost. U tom svijetlu valjalo bi još jednom razmotriti sami tekst hronike, odnosno njegova završna poglavlja i ono što je u njima u literaturi već rečeno.

Sve do pojave Mijuškovićeve izdanja⁴ u nauci je preovladavalo mišljenje da je hronika nastala u drugoj polovini XII

² Tibor Živković, *Gesta regum Sclavorum*, tom II, Istorijski institut & Manastir Ostrog, Beograd, 2009, str. 33.

³ O tome smo opširnije pisali u: Aleksandar Radoman, „Gesta regum Sclavorum – nova historiografska mistifikacija“, *Matica*, br. 53, Cetinje – Podgorica, 2013, str. 103–124.

⁴ *Ljetopis popa Dukljanina*, uvod, prevod i komentar Slavko Mijušković, Biblioteka „Luča“, knj. 19, Grafički zavod, Titograd, 1967.

vijeka. Iako je Mijuškovićeve datacija spisa u kraj XIV i prvu polovinu XV vijeka ostala usamljena, u novije vrijeme datiranje hronike u XII vijek osporavali su Tibor Živković⁵ i Solanž Bujan.⁶ Međutim, nijedan od autora koji nude revizionističke sudove nije argumentovano osporio nekoliko krucijalnih dokaza koje postanak spisa smještaju u drugu polovinu XII vijeka, a koje je, slijedeći Šišića⁷, izdvojio Vladimir Mošin:

1) Način datiranja smrti kralja Svetopeleka i Sv. Vladimira će se spominje prva ili druga polovina mjeseca (*intrans ili exient*). Taj način određivanja dana u mjesecu javio se u Italiji i bio uobičajen od XI do prve polovine XIII vijeka.

2) Podatak o crkvi Sv. Ivana Lateranskog u glavi XXV mogao se pojaviti samo prije 1308. kad je crkva izgorjela, pa hroničar vjerovatno ne bi nju odredio kao mjesto groba kralja Radoslava.

3) Ime grada Siponta iz glave XXII upućuje na vrijeme prije 1270. godine jer se poslije toga grad javlja pod drugim imenom – Manfredonija.

4) Na još starije doba upućuju nazivi Dekatar za Kotor i Lauzij za Dubrovnik, koji se ne nalaze u izvorima od XIII vijeka.

5) U XXXVI glavi nalazi se podatak o tijelu Sv. Vladimira u crkvi Sv. Marije u Krajini, će „leži do današnjega dana“. Kako je još Jireček utvrdio da su mošti Sv. Vladimira oko 1215. godine izmještene iz Krajine u Drač, izvjesno je da je to terminus post quem non nastanka hronike.⁸ U hronici se dukljanski

⁵ Tibor Živković, isto.

⁶ Solange Bujan, „Orbinijevo izdanje ‘Ljetopisa popa Dukljanina’: povijesni falsifikat“, *Radovi*, br. 43, Zavod za hrvatsku povijest, Zagreb, 2011, str. 65–80.

⁷ *Letopis Popa Dukljanina*, uredio Ferdo Šišić, SKA, Beograd – Zagreb, 1928, str. 82–105.

⁸ *Ljetopis popa Dukljanina*, latinski tekst sa hrvatskim prijevodom i „Hrvatska kronika“, priredio, napisao predgovor i komentar dr Vladimir Mošin, hrvatski prijevod latinske redakcije Stjepan Mencinger i Vjekoslav Štefanić, Matica hrvatska, Zagreb, 1950, str. 24.

vladar pominje isključivo pod imenom Vladimir (kao i u *Kratkoj istoriji* Jovana Skilice iz XI vijeka) što takođe upućuje na starinu spisa, budući da se od 80-ih godina XIV vijeka, otkako se u manastiru Sv. Jovana (Šin Đon) kraj Elbasana nalaze njegove mošti, u središnjoj Albaniji i široj okolini njegov kult razvija pod imenom Sv. Jovan Vladimir.⁹

Dodajmo tome i zapažanje Nikole Banaševića: „U Dukljaninovoj verziji se pričešćuje hlebom i vinom (...). Takvo je pričešćivanje trajalo u latinskoj crkvi do XII veka, a otada je prevagnulo i uskoro postalo obavezno pričešćivanje samo hlebom, bez vina.“¹⁰

Na osnovu navedenoga te činjenice da su posljednji opisani događaji u hronici precizno datirani poslije 1143. kad je na vlast došao vizantijski car Manojlo Komnen i prije vizantijsko-srpskih ratova iz 1149/1150, Vladimir Mošin je iznio zaključak da je spis nastao upravo 1149. godine. Pokušaj da se na osnovu paleografske oznake s kraja Vatikanskoga rukopisa koja je protumačena kao *etc* nametne teza da verzija hronike koja je doprla do nas nije cjelovita, odnosno da joj nedostaje kraj (po Mijuškoviću u tome zagubljenom dijelu hronike pripovijeda se o državi Nemanjića), otkrićem Beogradskoga rukopisa, ali i upoređenjem s Orbinovim talijanskim prijevodom, u kojima te oznake nema, pokazao se kao još jedan u nizu naučnih pro-mašaja u obimnoj literaturi o toj hronici. Argumentovano je osporena i teza Eduarda Peričića¹¹ koji je autorstvo hronike pripisivao dukljansko-barskome nadbiskupu Grguru (između

⁹ Kako je došlo do te promjene imena, odnosno simbioze kultova Sv. Vladimira i Sv. Jovana Krstitelja, uvjerljivo je objasnio Nikola Banašević. V. Nikola Banašević, *Letopis Popa Dukljanina i narodno predanje*, Srpska knjižena zadruga, Beograd, 1971, str. 210–224.

¹⁰ Nikola Banašević, isto, str. 142.

¹¹ Eduard Peričić, *Sclavorum Regnum Grgura Barskog*, Conteko, Bar, 1998.

1177. i 1189. godine)¹², pa se Mošinova datacija spisa danas može uzeti kao jedan od rijetkih uvjerljivo razriješenih problema vezanih za hroniku.

U literaturi o hronici uglavnom su se pominjala dva povoda za njen nastanak. Đorđe Radojičić prvi povod formuliše kao pokušaj da se ne samo odbrani već i uzdigne politički značaj Duklje.¹³ Taj povod lako se razabira iz uvodnoga odlomka latinske redakcije *Kraljevstva Slovena* u kojem se anonimni sveštenik Dukljanske crkve poziva na sveštenstvo svojega nadbiskupskog sedišta te časne starce (patricijat) i omladinu grada (Bara), „koja se naslađuje ne samo slušanjem ili čitanjem o ratovima već i učestvovanjem u njima“, kao na auditorijum kojem upućuje svoj prijevod. Opis nastojanja potonjih izdanaka dukljanske vladarske familije, čiji kontinuitet Dukljanin prati od kraja IV vijeka, da očuvaju državni suverenitet u sukobu s Desom, sinom raškoga velikog župana Uroša, u posljednjoj

¹² Radoslav Rotković, *Crnogorska književnost od početaka pismenosti do 1852, Istorija crnogorske književnosti*, knjiga II, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012, str. 97–100. Rotković ukazuje na nekoliko važnih detalja koji isključuju Grgura kao mogućega autora: kao prvo, Dukljanin je u vrijeme prevođenja svojega spisa (1149) bio starac, a Grgur je testament pisao oko 1196; drugo, da je djelo nastalo nakon 1149. autor ne bi propuštio da zabilježi zbivanja iz svojeg vremena; treće, Grgur Grizogono je bio Zadranin, a autor hronike samo jednom pominje Zadar i inače daje neznan prostor događajima vezanim za Donju Dalmaciju; četvrto, detaljno poznavanje geografije Duklje takođe isključuje izvanjca kao mogućega autora spisa; i peto, u testamentu Grgura Grizogona, u kojem su pobrojane i najmanje sitnice koje ostavlja crkvi Sv. Grizogona (Krševana), poput pastirskoga štapa, mitri, pojasa, ali i određenih dokumenata i knjiga, niđe nema bilo kakva traga originalnome autorskom tekstu kakav je hronika *Kraljevstvo Slovena*.

¹³ Đorđe Sp. Radojičić, „Političke težnje u srpskoj srednjovekovnoj istoriografiji“, u knjizi *Tvorci i dela stare srpske književnosti*, Titograd, 1963, str. 319.

glavi hronike, bjelodano potvrđuje Radojičićevu konstataciju. Manje uočljiva u samome tekstu, no ipak lako dokaziva, jeste i tendencija autora hronike da dokaže ius antiquum Barske nadbiskupije u sporu koji traje s Dubrovačkom nadbiskupijom tokom cijeloga XII vijeka. Indikativna je u tom smislu IX glava hronike u kojoj je opisan Duvanjski sabor i utemeljenje dvije nadbiskupske stolice, u Solinu za Donju i u Duklji za Gornju Dalmaciju. Zato se u Dukljanina ne pominju neki događaji i svjedočenja poznata iz drugih izvora, poput dubrovačke tradicije o bjekstvu dukljanskoga nadbiskupa Jovana iz Duklje u Dubrovnik u vrijeme Samuilova pohoda na Dalmaciju krajem X vijeka, potom papske bule Grgura VII, Klimenta III, Kaliksta II... Po riječima Nikole Banaševića posljednje rečenice hronike „jednostavno i jasno izražavaju privrženost njenog pisca ideji dukljanske države i nadu u njeno ponovno uzdizanje; s ranije naglašenim pretenzijama na crkveni primat Dukljansko-barske arhiepiskopije u gornjoj Dalmaciji, Raški, Bosni, Travuniji i Zahumlju, i njenim izjednačavanjem sa Salonitanskom mitropolijom, one objašnjavaju i smisao njegova dela.“¹⁴

Kad se pažljivo pogledaju posljednja poglavlja hronike, pored navedenih povoda za nastanak spisa, neminovno će se pojaviti još jedan – dinastički. Već je Jireček primijetio da se u posljednjim poglavljima djela Dukljanin izjašnjava kao protivnik „porodice Bodinove i pristalica Branislavića“¹⁵. Još preciznije bi bilo reći da je jasno uočljiva tendencija u Dukljaninovu djelu prisutna od XXXVIII glave pa sve do kraja da se različito odnosi prema sinovima kralja Dobroslava¹⁶, Mihailu i

¹⁴ Nikola Banašević, isto, str. 268.

¹⁵ Konstantin Jireček, *Istorija Srba I*, Izdavačka knjižarnica G. Kona, Beograd, 1922, str. 178.

¹⁶ Premda je u historiografiji, s osloncem na vizantijske hroničare Jovana Skilicu i Kekavmena, za rodonačelnika dukljanske vladarske porodice ustaljeno

Radoslavu, i njihovu potomstvu. Tendenciju „dinastičkoga opredjeljenja“ kod autora hronike uočava i Jovan Kovačević: „Kada opisuje događaje bliže svom vremenu, pisac već ima lični stav i opredjeljenje u dinastičkim borbama u Duklji. On je jasno protivnik kralja Bodina i kraljice Jakvinte i njegovih nasljednika, a na strani loze Branislavljeve.“¹⁷

Dobroslavljev sin Radoslav dobio je u Dukljaninovoj hronici znatno veći prostor od svoje braće. Dukljanin ga opisuje kao „snažnog mladića vičnog oružju“, koji se u prvome sukobu s Grcima posebno istakao zahvaljujući čemu je od oca dobio na upravu županiju Kecku.¹⁸ Zanimljivo je da je on jedini od četvoro braće koji za očeva života dobija na upravu određenu oblast. I u drugome okršaju s Grcima, od Dobroslavljevih sinova ističu se (i jedini imenom izdvajaju) Radoslav i Gojislav. Gojislavu je, doduše, u tome odlomku dat primat. U sljedećoj, XXXIX glavi opisuju se okolnosti koje su nastupile nakon smrti kralja Dobroslava, period u kojem je na čelu države Dobroslavljeva udovica, s najstarijim sinom Gojislavom, pri čemu sva četiri sina dobijaju svoje oblasti, ali nijedan od njih ne

ime Stefan Vojislav, u ovome radu mi ga oslovljavamo imenom koje je prisutno kod Dukljanina. Kako je to nedavno dokazao Tibor Živković, taj se dukljanski vladar pod imenom Dobroslav javlja i u ispravi sudije Grda iz 1114. godine (v. *Gesta regum Sclavorum*, tom II, Komentar, Tibor Živković, Istorijski institut & Manastir Ostrog, Beograd, 2009, str. 330–331). Uostalom, Dukljaninov onomastikon ne poznaje nijednoga Vojislava, dok se ime Dobroslav javlja u nekoliko generacija dukljanske vladarske familije.

¹⁷ Jovan Kovačević, „Barski rodoslov“, u: *Istorija Crne Gore, knjiga prva. Od najstarijih vremena do kraja XII vijeka*, Redakcija za Istoriju Crne Gore, Titograd, 1967, str. 429.

¹⁸ *Ljetopis popa Dukljanina – Sclavorum regnum Grgura Barskog*, faksimil tekst Beogradskog rukopisa sa prijevodom, predgovor Eduard Peričić, Conteko, Bar, 1999, str. 78.

nosi titulu kralja sve do smrti njihove majke.¹⁹ Kad najstariji brat Gojislav premine, vlast u njegovoj oblasti Travuniji uzima ju Skrobimezi i njihov poglavar Dominek. U nastojanju da povrate Travuniju Dobroslavljevi sinovi Mihailo i Saganek u pomoć pozivaju svojega brata Radoslava, o čemu Dukljanin ostavlja ovo svjedočanstvo: „Tada Mihalja i Saganek bojeći se da Grci ne napadnu zemlju – spremahu se naime Grci da dođu –, a ne htijući im izaći u susret, zakleše se pred zemaljskijem velikašima Radoslavu oba brata i napišu mu povelju, da su on i njegovi nasljednici gospodari zetske oblasti i da, ako uzmognu domoći se Travunije ili bilo koje druge oblasti, one će pripadati njemu i njegovijem nasljednicima kao baština i pošed bez protivljenja i zahtjeva njih i njihovijeh naljednika i da to neće nika- da odsad zahtijevati ni oni ni njihovi nasljednici.“²⁰ Nakon toga Radoslav oslobađa Travuniju i osvaja Hum. Već u narednoj, XL glavi, nakon smrti Dobroslavljeve udovice, vlast preuzima Mihailo, a Dukljanin naglašava da „ne htjede po prijemu kra- ljevstva održati zakletvu svojem bratu Radoslavu, već mu uze županiju Zetu i dade je svojem sinu Vladimiru.“²¹ Prateći sud- binu Mihailova sina Bodina, za kojeg veli da je ovladao Bugarskom i prigrlio carska znamenja, a potom od Grka bio zarobljen i izgnan u Antiohiju, Dukljanin upućuje na sudbinu Mihailova potomstva, žigosanoga očevim vjerolomstvom: „Druga Bodinova braća, budući da bijaše Bogu omrznuo grijeh njihova oca zbog krivokletstva, jezdeći amo tamo po pokrajinama i zamećući mnoge ratove, svi poginu u bojevima još za života očeva, doduše ne istoga dna, već svako u svoje vri- jeme.“²² U glavi XLI Dukljanin pripovijeda kako je poslije

¹⁹ Isto, str. 81–82.

²⁰ Isto, str. 82.

²¹ Isto, str. 83.

²² Isto, str. 82–83.

Mihailove smrti vlast preuzeo njegov brat Radoslav, koji je bio „miroljubiv i blag i bogobožan cijeloga svojega života.“ Po Dukljaninu upravo je Radoslav izbavio Bodina iz zatočeništva i po povratku mu na upravu dodijelio Grbalj i Budvu. Zanimljivo je da Bodinovo izbavljenje iz zatočništva Skiličin Nastavljač pripisuje kralju Mihailu, a ne njegovu bratu Radoslavu.²³ Dukljanin, zapravo, opis Mihailove vladavine svodi na nekoliko suhoparnih podataka, jednu epizodu o Bodinovu vojnom pohodu prema Raškoj i Bugarskoj, koja mu, kako se čini, služi da dodatno profiliše lik kralja Radoslava kao pravedna i požrtvovana vladara te podatak o uzurpaciji prijestola. Nema u Dukljanina ni pomena da je Mihailo od Vizantije dobio titulu protospatara, o čemu piše vizantijski hroničar Jovan Skilica²⁴, a isto tako ni riječi o njegovim nastojanjima za regulisanje crkvenoga pitanja u Duklji, o kojima doznajemo iz pisma pape Grgura VII u kojem ga tituliše kao „kralja Slovena“.²⁵ Sličnu tendenciju negativne karakterizacije Dukljanin primjenjuje i na Bodina, kad veli da je šesnaeste godine Radoslavljeva kraljevanja zaboravio dobročinstva što mu ih je Radoslav učinio, „ne održa vjernost, već sporazumjevši se sa svojom maćehom i sa njena četiri sina, koji mu bjehu braća po ocu, odmetne se od kralja zajedno sa svojom braćom. A kralj, kako je bio blag i miroljubiv, ne htjede da s njim zameće rat, već se pokorno povuče sa sinovima svojijema u oblast Travuniju.“²⁶ U sljedećoj

²³ *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, tom III, obradili Jadran Ferluga, Božidar Ferjančić, Radoslav Katičić, Bariša Krekić i Borislav Radojčić, Vizantološki institut, Beograd, 1966, str. 185.

²⁴ Isto, str. 162.

²⁵ Radoslav Rotković, *Kraljevina Vojislavljevića XI–XII vijeka*, Izvori i legende, Print, Podgorica, 1999, str. 293.

²⁶ *Ljetopis popa Dukljanina – Sclavorum regnum Grgura Barskog*, faksimil tekst Beogradskog rukopisa sa prijevodom, predgovor Eduard Peričić, Conteko, Bar, 1999, str. 84.

glavi, XLII, u kojoj je opisana Bodinova vladavina, Dukljanin negativnoj karakterizaciji Bodina dodaje još detalja, pripisujući mu najprije vjerolomstvo, kad na nagovor žene Jakvinte, uz snažne biblijske paralele i direktnu aluziju na Iroda i Irodijadu, utamniči Radoslavljeve sinove Branislava i Gradislava i Branislavljeva sina Predihnu, a potom i ubistvo, nakon što naredi da budu pogubljeni pred zidinama Dubrovnika. Osim kratkoga pasusa o Bodinovu osvajanju Raške, Bosne i privremenome zauzeću Drača, Dukljanin najveći dio poglavlja posvećuje zapravo njegovu ogrešenju prema kralju Radoslavu i njegovu potomstvu. O vladaru kojeg imperijalna kancelarija tituliše visokim zvanjima protosevasta i eksusijastisa,²⁷ papa Kliment III oslovljava kao „veleslavnoga kralja“²⁸, a makedonski ustaničci proglašavaju za cara,²⁹ jedini domaći narativni izvor pripovijeda kao o krivokletniku, povodljivcu i ubici. Da drugih dokaza o tendencioznosti Popa Dukljanina u rukopisu hronike nema, i ovaj bi podatak bio dovoljan za pouzdan zaključak o tome iz kojih je krugova potekla inicijativa za nastanak spisa.

A evo kako u kratkim crtama Dukljanin karakteriše Bodinove nasljednike na prijestolu: zbog Jakvintina nevaljalstva narod odbija da za vladara prihvati Bodinova sina Mihaila, pa na prijesto stupa Bodinov brat Dobroslav, koji s narodom postupa surovo. Dobroslava uz pomoć raškoga župana Vukana s prijestola uklanja Radoslavljev sin Kočapar, koji se potom, očito pod Vukanovim pritiskom, sklanja u Bosnu i gine u Humu.

²⁷ Jean-Claude Cheynet, „La place de la Serbie dans la diplomatie Byzantine à la fin du XIe siècle“, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, XLV, Beograd, 2008, str. 89–98.

²⁸ Radoslav Rotković, isto, str. 294–295.

²⁹ *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, tom III, obradili Jadrani Ferluga, Božidar Ferjančić, Radoslav Katičić, Beriša Krekić i Borislav Radojčić, Vizantološki institut, Beograd, 1966, str. 180.

Potom na vlast dolazi Mihailov unuk Vladimir, jedini Mihailov potomak kojega Dukljanin pozitivno karakteriše. Nakon što zbog Jakvintine urote Vladimir bude otrovan a Dobroslav oslijepljen, kastriran i poslat u manastir Svetoga Sergija i Vakha na Bojani, prijesto preuzima Bodinov sin Đorđe, koji nastavlja progoniti Branislavljeve potomke. S vlasti ga je svrgao Branislavljev sin Grubeša za kojega Dukljanin veli da je vladao sedam godina i da je „u njegove dane zemlja živjela u miru i vrlo se oporavila“.³⁰ Grubešu je uz rašku pomoć s vlasti svrgao ponovo Đorđe, čiju vladavinu obilježavaju obračuni s dinastičkim rivalima te naizmjenično s raškom i vizantijskom vojskom, pri čemu Dukljanin koristi svaku priliku da naglasi da je bio omražen u narodu. Nakon što Đorđe uz vizantijsku pomoć bude poražen od Branislavljeva sina Gradihne i skonča u carigradskoj tamnici, upravu nad zemljom preuzima Gradihna, o kojem Dukljanin pripovijeda ovako: „On je zaista bio bogobojazan i bogoljuban čovjek, bio je krotak i milosrdan, zaštitnik i branitelj udovica i siročadi, i u svijema svojim djelima istače se svakom dobrotom.“³¹ Kao posebno upečatljiv detalj Dukljanin izdvaja Gradihnin pogreb u manastiru Sv. Sergija i Vakha „na rukama njegovih sinova kneza Radoslava, Ivana i Vladimira.“ U posljednjoj, XLVII glavi opisan je odlazak kneza Radoslava vizantijskome caru Manojlu Komnenu koji mu „dade da vlada i upravlja cijelom zemljom“, pri čemu je vazalni status Duklje razvidan već i iz činjenice da je Radoslav prvi vladar u Dukljaninovoj hronici koji ne nosi titulu kralja (rex) već kneza (knesius). Svoju hroniku Dukljanin okončava riječima: „Potom se podigoše neki zlotvori, stari neprijatelji, pa se pobune protiv

³⁰ *Ljetopis popa Dukljanina – Sclavorum regnum Grgura Barskog*, faksimil tekst Beogradskog rukopisa sa prijevodom, predgovor Eduard Peričić, Conteko, Bar, 1999, str. 90.

³¹ Isto, str. 93.

njega i dovedu Uroševa sina Desu, te mu predaju Zetu i Tribuniju. Radoslavu pak i njegovoj braći preostade primorska oblast i grad Dekatar sve do Skadra; i oni ne prestajahu da se bore i ratuju protiv Uroševa sina i protiv ostalih neprijatelja, da bi zemlju, koja se protiv njih pobunila, ponovo stekli, i da bi onu kojom vladahu junački branili.“³²

Ovaj sažeti pregled potonjih glava *Kraljevstva Slovena* Popa Dukljanina dovoljan je da osvijetli još jedan, dosad nedovoljno jasno preciziran povod za nastanak spisa. Iz izloženoga je lako uočljivo da pored odbrane od spoljnih neprijatelja u liku trupa sina raškoga velikog župana Uroša, Dese (koji se već 1151. tituliše kao dux Duklje, Travunije i Zahumlja), Dukljanina na pisanje spisa motiviše i potreba da učvrsti dinastički primat jedne grane dukljanske kraljevske porodice, one koja potiče od Dobrosavljeva sina Radoslava. Stoga je kralj Radoslav (baš kao i njegov predak, „pravedni“ kralj Radoslav u XXII i XXV glavi hronike) i cijelo njegovo potomstvo opisano u pozitivnome svijetlu, dok su kralju Mihailu i njegovim srodnicima (osobito Bodinovoj ženi Jakvinti), uz izuzetak Mihailova unuka Vladimira, pripisani isključivo negativni kvalifikativi, od krikovletstva do krajnje surovosti koja se očituje u nemotivisanim ubistvima, osljepljenjima, trovanjima i kastracijama protivnika. Iz navedenoga proizilazi da se pod „starim neprijateljima“ iz potonje glave Dukljaninova spisa mogu prepoznati upravo pretendenti na dukljanski prijesto iz kruga direktnih potomaka kralja Mihaila, pa bi povod za nastanak spisa bio i nastojanje da se dokaže pravo Radoslavljevih potomaka na upravljanje državom, čemu u prilog idu i podaci iz XXXIX glave Dukljaninove hronike, đe je pokazano da je to pravo rezultat dogovora između Dobroslavljevih sinova. U tome svijetlu čini se izvjesnim da bi se kao naručilac spisa mogao identifikovati Gradihnin sin, knez

³² Isto, str. 94.

Radoslav, čijim se diplomatskim i vojnim akcijama Dukljaninova hronika i okončava.

Pitanje naručioca spisa *Kraljevstvo Slovena* Popa Dukljanina koje smo inicirali u ovome prilogu nema za cilj osporiti historiografsku vrijednost spisa. Zapravo, u literaturi odomaćeni postupak nijekanja Dukljaninove hronike kao istorijskoga izvora, s jedne strane zbog oskudice drugih izvora za taj period, a s druge zbog uočljivih programskih elemenata spisa, u nesaglasju je sa savremenim saznanjima o srednjovjekovnoj historiografiji. Problem savremenih istraživača sa žanrovskim određenjem spisa i njegovom istorijskom vjerodostojnošću zapravo je temeljni nesporazum ne sa samim spisom, već s njegovom recepcijom, odnosno potrebom da se klasifikuje u skladu s razumijevanjem odnosa književnosti i historiografije koji nije imanentan samoj epohi srednjega vijeka.³³ Pišući o postupku „uobličavanja prošlosti“ kod Tome Arhiđakona, Nenad Ivić precizno detektuje specifičnosti srednjovjekovnoga „istraživanja prošlosti“: „Upravo zbog nejasnih granica prema drugim načinima objašnjavanja svijeta, te izvanjskih ciljeva kojima služi, srednjovjekovno istraživanje prošlosti jest veliko pripovjedno svođenje znanja: u povjesnici se nalaze, ispričana ljudskim sudbinama, mnoga raznorodna znanja i mnoge različite postavke, neke došle iz tmine vremena a druge netom skovane, neke iznađene na promatranju prirode a druge posuđene iz rječitog uobličavanja zabave. Povjesnica je ponajprije pripovijest i srednjovjekovni povjesnik spoznaje najprije odgovarajućim pripovijedanjem.“³⁴ Već i samom činjenicom da

³³ „Između formi i rodova srednjovekovlja i književnosti naše savremenosti ne postoji nikakav primetan kontinuitet. Ovdje je recepcija antičke poetike i antičkog kanona rodova u renesansi nepredvidljivo presekla nit tvorenja tradicije.“ (Hans Robert Jaus, „Teorija rodova i književnost srednjovekovlja“, u: *Estetika recepcije*, Nolit, Beograd, 1978, str. 163)

³⁴ Nenad Ivić, *Domišljanje prošlosti. Kako je trinaestostoljetni splitski*

je nastala u XII vijeku, od naše hronike ne možemo zahtijevati ono što se u savremenome smislu očekuje od historiografskog djela. Međutim, hronika *Kraljevstvo Slovena* sadrži bitne elemente historiografskoga spisa. Autor se u tekstu poziva na izvore, shodno potrebama štiva vrši selekciju izvora, iz samoga teksta oseća se da neke događaje opisuje sažeto, drugima daje veći značaj, pri svršetku pojedinih jasno ocrtanih cjelina on sintetički ukazuje na globalne pravce kretanja, najčešće to prožima moralno-didaktičkim duhom, a sve to korespondira s konačnim ciljem hronike. Način na koji se u djelu prikazuje stvarnost, u duhu srednjovjekovnoga poimanja funkcije istorije, otkriće: „povjesnicu kao pripovjedno objašnjenje svijeta, a stvarnost kao pripovijest; otkrit će da objašnjenje uzroka nekog posebnog ljudskog djelovanja izlazi iz tipičnih vjerovanja i priča, da stanoviti općeprihvaćeni retorički, logički i teološki postupci oblikuju stvarnost i pripovjedno objašnjavanje djela, da je valjanost i uvjerljivost povjesnice, bez obzira na davninu ili suvremenost, utemeljena mnogo više načinima spoznaje, nego zadanom povijesnom jezgrom, čak i kad je ona viđena i proživljena.“³⁵

Dukljaninova (re)konstrukcija prošlosti tako nam se otkriva i kao retorički modus srednjovjekovne historiografije, koja se pak uklapa u žanrovski sistem srednjovjekovne književnosti, ali i kao vrijedni, a često i jedini izvor za ranosrednjovjekovnu istoriju Crne Gore. Identifikacijom naručioca spisa u knezu Radoslavu i ukazivanjem na elemente Dukljaninove tendenciozne redukcije narativnih informacija ničim se ne opovrgava njegova historiografska vrijednost već nastoji osvijetliti još jedan problem važan za njegovo cjelovitije razumijevanje.

arhiđakon Toma napravio svoju salonitansku historiju, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1992, str. 12.

³⁵ Isto, str. 14–15.

Bibliografija

- Banašević, Nikola: *Letopis Popa Dukljanina i narodna predanja*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1971.
- Bujan, Solange: „Orbinijevo izdanje 'Ljetopisa popa Dukljanina': povijesni falsifikat“, *Radovi*, br. 43, Zavod za hrvatsku povijest, Zagreb, 2011, str. 65–80.
- Cheynet, Jean-Claude: „La place de la Serbie dans la diplomatie Byzantine à la fin du XIe siècle“, Zbornik radova Vizantološkog instituta, XLV, Beograd, 2008, str. 89–98.
- *Gesta regum Sclavorum*, tom II, Komentar Tibor Živković, Istorijski institut & Manastir Ostrog, Beograd, 2009.
- Jaus, Hans Robert: „Teorija rodova i književnost srednjovekovlja“, u: *Estetika recepcije*, Nolit, Beograd, 1978, str. 126–164.
- *Istorija Crne Gore, knjiga prva. Od najstarijih vremena do kraja XII vijeka*, Redakcija za Istoriju Crne Gore, Titograd, 1967.
- Ivić, Nenad: *Domišljanje prošlosti. Kako je trinaestostoljetni splitski arhiđakon Toma napravio svoju salonitansku historiju*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1992
- Jireček, Konstantin: *Istorija Srba*, knjiga I, Politička istorija: do 1537, preveo Jovan Radonić, Izdavačka knjižarnica G. Kona, Beograd, 1922.
- *Ljetopis popa Dukljanina*, latinski tekst sa hrvatskim prijevodom i „Hrvatska kronika“, priredio, napisao predgovor i komentar dr Vladimir Mošin, hrvatski prijevod latinske redakcije Stjepan Mencinger i Vjekoslav Štefanić, Matica hrvatska, Zagreb, 1950.
- *Ljetopis popa Dukljanina*, uvod, prevod i komentar Slavko Mijušković, Biblioteka „Luča“, knj. 19, Grafički zavod, Titograd, 1967.
- *Ljetopis popa Dukljanina*, predgovor, propratni tekstovi i prevod dr Slavko Mijušković, Stara srpska književnost u 24 knjige, knj. 1, Prosveta & Srpska književna zadruga, Beograd, 1988.

- *Ljetopis popa Dukljanina – Sclavorum regnum Grgura Barskog*, faksimil tekst Beogradskog rukopisa sa prijevodom, predgovor Eduard Peričić, Conteko, Bar, 1999.

- *Letopis Popa Dukljanina*, uredio Ferdo Šišić, SKA, Beograd – Zagreb, 1928.

- Peričić, Eduard: *Sclavorum regnum Grgura Barskog - Ljetopis popa Dukljanina*, Conteko, Bar, 1998.

- Radojčić, Nikola, *O najtamnijem odeljku Barskog rodoslova*, Cetinje, 1951.

- Radojčić, Đorđe Sp., *Tvorci i dela stare srpske književnosti*, Grafički zavod, Titograd 1963.

- Radoman, Aleksandar: „Gesta regum Sclavorum – nova istoriografska mistifikacija“, *Matica*, br. 53 (2013), Cetinje – Podgorica, str. 103–124.

- Rotković, Radoslav: *Kraljevina Vojislavljevića XI–XII vijeka*, Izvori i legende, Print, Podgorica, 1999.

- Rotković, Radoslav: *Crnogorska književnost od početaka pismenosti do 1918*, Istorija crnogorske književnosti, knj. II, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012.

- *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, tom III, obradili Jadran Ferluga, Božidar Ferjančić, Radoslav Katičić, Bariša Krekić i Borislav Radojčić, Vizantološki institut, Beograd, 1966.